

פרק א נושא ראשון

מי הם השופטים שעליהם נלמד בספר שופטים.

המחנך: אנו מתחילים היום ספר חדש. כתבו נא על הלוח את שם הספר.

התלמיד כותב: שופטים.

המחנך: טוב, אבל אולי אחד מכם יכול לכתוב את שם הספר בצורה קצת אחרת?

תלמיד כותב שופטים, בלי ואו.

המחנך: מה ההבדל בין שופטים עם ואו לשופטים בלי ואו?

תלמיד: יש הרבה מילים שכותבים בשתי צורות כאלו. כשכותבים עם ואו זה נקרא כתיב מלא, בלי ואו זה נקרא כתיב חסר.

המחנך: נכון. אבל במקרה שלנו יש אפשרות טובה לדעת מי הם השופטים שעליהם כתוב בספר, על פי הסימן הזה. כאן יש כוונה בכתיב המלא (מסתבר כי יש כוונה כזו גם במקומות אחרים).

אם תעיינו בספר דברים תמצאו שהפרשה השישית נקראת בשם "שופטים", כשם הספר שאנו מתחילים ללמוד. שימו לב כי שם כתובה המלה "שופטים" בלי ואו. אבל שם הספר שלנו נכתב תמיד בואו.

זה יהיה לנו לסימן כי יש שני מיני שופטים:

- א. שופט - דין, שאליו באים למשפט כאשר יש ריב או סיכסוך בין אנשים.
- ב. שופט - מנהיג של עם, כמו נשיא או ראש ממשלה בזמננו. שופט זה היה גם דין בענינים קשים [כמו שנאמר במשה רבנו (שמות יח כו) ובשופט של בית הדין הגדול (דברים יז ח)] ואחר כך נהיה גם לשופט - מנהיג.

בפרשת שופטים ציוה ה' לישראל שימנו דיינים בכל עיר ועיר, חכמים גדולים בתורה שישפטו את העם. היום אנו קוראים לשופטים כאלו בשם רבנים, דיינים. לכל עיר ולכל בית כנסת יש רב ויש גם בתי דין רבניים. בספר שופטים כתוב על ראשי העם ומנהיגיו במשך ארבע מאות השנים הראשונות לאחר שנכנסו לארץ ישראל, שנקראו בשם שופטים. לא ברור כל כך למה נקראו בשם שיכול להטעות, שהרי כאמור יש שני סוגי שופטים: דיינים ומנהיגים, וכאשר שומעים את השם שופט, חושבים ראשית כל על דיינים ולא על ראשי עם. מה שמסתבר ביותר הוא, כי כל האנשים האלה התחילו כשופטים במקום אחד וכאשר הצטיינו גדלו ונעשו למנהיגים לכלל. אבל גם אז נשאר שמם עליהם.

ספר זה נכתב על ידי שמואל הנביא שהיה אחרון השופטים.

אבקשכם לדפדף לאט לאט בספר ולמצוא את שמות השופטים לפי הסדר.

נכתוב באותיות גדולות את שמות השופטים על גבי קרטונים צבעוניים. לכל שופט צבע אחר ונדביק את שמות כולם על גבי לוח גדול שיהיה תלוי בכיתה עד שנסיים ללמוד על כל השופטים.

הערה למחנך: אפשר לסתור את הכלל דלעיל שבכל מקום שכתוב שפט (חסר) הכוונה לדיין ובכל מקום שכתוב שופט (מלא) המכוון הוא לשופט ראש העם מפסוק יח בפרק ב, אבל דווקא פסוק זה מסייע לכלל האמור אם נסתכל יפה באמור בו.

במשפט הראשון של פסוק יח נאמר: "וכי הקים ה' להם שפטים והיה ה' עם השפט". פעמיים נזכר כאן השפט, פעם בלשון יחיד ופעם בלשון רבים שניהם בכתוב חסר. אבל מיד אחר זה במשפט השני כתוב: "והושיעם מיד איביהם כל ימי השופט" - מלא! וכן בפסוק יט: "והיה במות השופט (מלא) ישבו והשחיתו מאבתם".

אין זה מקרה כלל וכלל.

בתחילה כותב שמואל על השגחת ה' על ישראל בשטח ההנהגה והמשפט בכלל. משה רבינו התפלל וביקש שלא יהיו בני ישראל "כצאן אשר אין להם רעה" (במדבר כז יז). שמואל מעיד בנבואה שה' הקים לישראל אנשי קודש שינהיגו אותם והם כל מורי ישראל ודייניהם. על אלו כתב שפט חסר. אבל כאשר הוא כותב על שופט שהושיעם מידי אויביהם והיה גם מנהיג כללי לעם הוא כותב שופט מלא, לכבוד האיש הנבחר הזה.

לפי מה שנאמר ב"סדר עולם", היו כמה שופטים שתחילה היו אך דיינים וראשי העם באופן בלתי רשמי, ולאחר מכן נתמנו במפורש גם כראשי העם וכך הוא הסדר:

1. עתניאל - 8 שנים דיין וראש ישיבה, 32 שנה ראש העם (שופטים ג ט-יא).
2. אהוד - 18 שנים דיין ומייצג את העם לפני המואבים, 62 שנים ראש העם (שופטים ג טו-ל).
3. שמגר בן ענת - פחות משנה ראש העם (שופטים ג לא).
4. דבורה - 20 שנים נביאה ושופטת, 20 שנים ראש העם (שופטים ד ה).
5. גדעון - 40 שנים ראש העם (שופטים פרקים ו-ח).
6. אבימלך - 3 שנים מלך ביזמת עצמו (שופטים ט).
7. תולע - 23 שנים ראש העם (שופטים י א-ב).
8. יאיר הגלעדי - 22 שנים ראש העם (שופטים י ג-ה).
9. יפתח - 6 שנים בראש העם (שופטים יא, יב א-ז).
10. אבצן - 7 שנים בראש העם (שופטים יב ז-י).
11. אילון - 10 שנים ראש העם (שופטים יב יא-יב).
12. עבדון - 8 שנים ראש העם (שופטים יב יג-טו).

12. שמשון - זמן קצר לוחם יחידי נגד הפלישתים, 20 שנים בראש העם (שופטים יג-טו).
13. עלי - גדול בתורה ודיין גם בימי שמשון [לאחר שנלכד על ידי הפלשתים]. 40 שנה בראש העם (שמואל א פרקים א-ב).
14. שמואל - מילדותו דיין ונביא, 11 שנה בראש העם (שמואל א פרקים א-טו). על כל זה נלמד להלן.

נושא שני: פסוקים א-לה

מלחמות קטנות להשלמת כיבוש הארץ

המחנך: בתחילת ספר יהושע, וגם בפרשת מטות בספר במדבר, אם כבר למדתם אותו, נאמרה פקודה מיוחדת של יהושע לראובני ולגדי ולחצי שבט המנשה. מי זוכר מה ציווה יהושע לשני שבטים אלו?

(הערה: יתכן מאד שאף תלמיד לא יזכור מה שלמד לפני שנה ויותר. דבר זה מצוי. גם תלמידים שיודעים יפה בעת הבחינה אינם משתדלים לשמור בזיכרונם את הנלמד. סיבות רבות לכך ולא בנקל אפשר להתגבר על זאת. אולם המחנך יחזור בלי הפסק על החובה לזכור את מה שלומדים בתורה, ישבח את הזוכר ויעודד את המוכשרים לזכור. "אשרי מי שתלמודו בידו" צריכה להיות סיסמה קבועה בכיתה. דבר זה אולי ייצור רקע פסיכולוגי חדש ביחס לחובה לזכור את לימודי התורה).

התלמידים: הוא ציווה שכל גיבורי החיל של שבטים אלו ישתתפו במלחמה (לכיבוש עבר הירדן המערבי), אף כי כבר קיבלו נחלה (בעבר הירדן המזרחי).

המחנך: אתם רואים שיהושע ביקש שכל ישראל ישתתפו במלחמה. על זאת ציווה לו משה כי אמר שאי אפשר שחלק מן העם יהיה במלחמה וחלק אחר ישב לו בביתו (במדבר לב ו).

עתה תראו בספר האם כן נהגו גם אחר מות יהושע? תקראו יפה פסוק א מה פירוש: "מי יעלה לנו בתחילה"?

תלמיד: בפסוק זה כתוב שיהודה ילך ראשון - יהודה לבדו!

המחנך: אם כן, רואים אנו שיש כאן שיטה חדשה. בימי יהושע כאשר צריכים היו לכבוש את כל הארץ נדרשו כל ישראל להשתתף. עתה כאשר כל הארץ כבר נכבשה ונשארו פה ושם מקומות בודדים שלא נכבשו - לא חפצו בני ישראל להכניס את כל העם במלחמה. המלחמה מפריעה את כל סדרי החיים. גם בזמן שמוכרחים להילחם צריכים להשתדל שלא להרוס את הלימודים ואת העבודה בכל הארץ. על כן, החליטו שעתה יעשו רק מלחמות קטנות, כל שבט בנחלתו.

עכשיו מבקש אני מכם לשים לב, האם כל שבט נלחם מלחמה כזו או שהיה שבט שנחלתו נכבשה כולה עוד בימי יהושע ועתה פטור היה ממלחמה? אם תערכו רשימה של כל המלחמות הקטנות תמצאו ששבט אחד כבש את כל נחלתו, כי שמו איננו נזכר בין השבטים שלא השלימו את הכיבוש. (שבט זה הוא יששכר).

נושא שלישי: פרק א פסוקים ה-ז

עונשו של אדוני בזק (מידה כנגד מידה)

המחנך: בפרק א מסופר על דבר אחד נורא. במלחמה יש תמיד דברים נוראיים. כל בני האדם הטובים משתדלים שלא תהיינה מלחמות. לעתיד לבוא נאמר (ישעיה ב ד): "לא ישא גוי אל גוי חרב ולא ילמדו עוד מלחמה". אבל בינתיים יש מלחמות רבות ובמלחמה אין רחמים, כי אם אתה לא תהרוג - יהרג אותך. התורה לימדה אותנו ש"הבא להורגך השכם להורגו". אבל כאן יש דבר שהוא נורא במיוחד ועלינו לדעת למה הוא נעשה. אולי מי שהוא מן התלמידים הרגיש בכך?

תלמיד: לאדוני בזק קצצו את בהונות (האצבע הקיצונה, העבה) ידיו ורגליו. זה מאד אכזרי. **תלמיד שני:** אבל גם הוא עשה כן לאחרים.

תלמיד שלישי: אם מי שהוא ילכלך את ספריך האם גם אתה תלך ותלכלך את ספריו? **תלמיד רביעי:** בפעם הראשונה בודאי שאני לא הייתי עושה לו כך, אבל אם הוא יעשה כן שבעים פעמים, כמו שעשה אדוני בזק שקצץ בהונות של שבעים אנשים אחרים - אולי באמת ראוי שנעשה לו כן!

המחנך: הנה כיוונת קצת לאמת. יש כלל גדול בדרך שה' נוהג אתנו: במידה שאדם מודד - מודדין לו, "מידה כנגד מידה". אבל זה רק לאחר שאדם ממשיך בחטאיו ובמעשים רעים זמן רב מאד. בתחילה הקב"ה ארך אפיים. אבל אם הקב"ה רואה שבאריכות האפיים אין האדם משנה את דרכו הרעה - אז הוא מודד לו מידה כנגד מידה.

אולי מי שהוא מכם זוכר מהחומש, עם מי נהג ה' מידה כנגד מידה?

תלמיד: עם המצרים. מפני שהם רצו להטביע את בני ישראל במים - ה' הטביע אותם במים. **המחנך:** נכון מאד. פרעה עינה את בני ישראל ימים רבים אבל רק לאחר שזמן רב חזר על מעשיו הרעים - בא עליו העונש. וכן עם אדוני בזק. ככה הוא כמעט בכל מקום שנאמר בו על עונש מידה כנגד מידה. אתם יכולים לבדוק זאת.

תלמיד: אם כן, האם נכון הוא שתלמיד המתגרה בחבירו זמן רב מותר לנהוג בו "מידה כנגד מידה"?

המחנך: לא, שום אדם אינו יכול להיות שופט לעצמו. כל ריב יש להביא לפני בית דין. בית דין שדנים על פי דין תורה אינם דנים אף פעם "מידה כנגד מידה". רק ה' מעניש לפעמים מידה כנגד מידה, כדי למנוע התפשטות מעשים רעים בעולם. בזמן מלחמה גם בני אדם נוהגים לפעמים בעונש של מידה כנגד מידה וכן עשו עם אדוני בזק. (המחנך יוסיף: אי אפשר ללמד הכל בפעם אחת. בהזדמנות אחרת אבאר לכם את דין התורה של "עין תחת עין", הדומה למה שעשו לאדוני בזק, שלמעשה אין עושים כן אף לרשע גדול שהוציא עין חבירו לאחר התראה וקבלת התראה, מפני שאם יעשו כן אפשר שימות הנענש. אבל באדוני בזק לא פחדו שמה ימות, כי ראוי היה אף לעונש כזה).

הערה כללית: הכרחי שהמחנך יסביר את היסודות הנ"ל תוך לימוד פרק א בספר שופטים. יסודות אלו, יעשירו את מחשבת התלמיד, גם הצעיר ביותר.

את שאר הפסוקים ילמד המחנך לפי השיטה הרגילה של ביאור המלים והפסוק ללא אריכות מיוחדת, שעלולה להכביד על התלמיד ולגרום שלא יזכור בכלל את אשר למד. הרחבת דברים על הנושא הנזכר ימצא המחנך בדעת סופרים.

פרק ב נושא ראשון: פסוקים א-ה.

בני ישראל נענשים מפני שריחמו על עובדי האלילים.

המחנך: היום אין אנו יכולים להרגיש ולהעריך כמה רע היה בעולם כאשר כל האנשים עבדו לאלילים ולא היה להם שום חוקים מאת האלקים להבדיל בין טוב לרע. גם היום יש עובדי אלילים, אבל כמעט כולם מושפעים מחוקי ה' שבתורה ושומרים על סדר מסוים בחיים. פעם לא היה כן.

כדי להפסיק קצת את רעת עובדי האלילים הקדמונים ציוה ה' את עם ישראל לגרש מהארץ הקדושה את כל אלו שלא הסכימו לקבל על עצמם לקיים את יסודות החיים ההגונים שהם שבע מצוות בני נח (ביארנו זאת בתחילת ספר יהושע). ארץ זו קטנה מאד ביחס לארצות הברית וארצות אחרות בעולם. (תוכלו לראות כמה קטנה היא אם תסתכלו על מפת העולם. על הגלובוס כמעט שלא תוכלו למצוא אותה).

ארץ זו נקראת בשם ארץ כנען וגם בשם "ארץ שבעת האומות". עמים אלה היו קטנים מאד, כי כולם ישבו בארץ הקטנה (מהם היו בני עמים גדולים שחיו במקומות אחרים סמוכים לארץ). אין אנו יודעים כמה אנשים היו בכל שבעת העמים. אולי כמה עשרות אלפים, אולי כמה מאות אלפים, אבל לא הרבה יותר. לעמים אלה היו מנהגים מושחתים ומקולקלים, אף שחיו בארץ שצריכה להיות קדושה מאד.